

በይርጋ የማይታገዱ የፍትሀብሄር ጉዳዮች

=====////////=====

የይርጋ መሰረታዊ ዓላማ ማንኛውም በህግ በግልፅ የተደነገገ መብትና ግዴታ በህጉ በተወሰነው ወይም በተገደበው ጊዜ ውስጥ ስልጣን ላለው አካል እንዲቀርቡ ግዴታን በማስቀመጥ መብቱ ተጣሰብኝ የሚል ወገን ዳተኛ ሳይሆን በትጋት መብቱን እንዲጠይቅ ለማስቻል መሆኑ ይታወቃል።

ነገር ግን አንዳንድ ጉዳዮች ከንብረቶቹ ልዩ ባህሪና የመንግስት ፖሊሲ አንፃር ህግ አውጪው በይርጋ እንዳይታገዱ አድርጎ ያስቀመጣቸው የፍትሀብሄር ጉዳዮች አሉ። ከእነዚህ መካከል፦

#የመፋለም ክስ (petitory action)

~~xxxxxx~~

ለባለሀብቱ የባለቤትነት መብት ከሚሰጣቸው መብቶች መካከል ንብረቱ ያለ እርሱ ፈቃድ ከህግ ውጪ በሌላ ሰው ወይም ሀይል ከተወሰደ ንብረቱን ካለበት ድረስ በመከታተል የማስመለስ ወይም የመፋለም መብት አንዱ ስለመሆኑ በፍ/ብ/ሕ/ቁ 1206 ድንጋጌ ያስረዳል።

ባለሀብትነትን የሚያስቀር የይርጋ ዘመን" በሚል ርዕስ ስር በፍ/ብ/ሕ/ቁ 1192 የተመለከተው በሚንቀሳቀስ ንብረት ላይ ያለውን መብት በአስር ዓመት የጊዜ ወሰን /ይርጋ/ ቀሪ የሚሆንበትን አግባብ ያመለከተ ሲሆን የማይንቀሳቀስ ንብረት ባለሀብትነት በይርጋ ቀሪ እንደሚሆን ግን አያሳይም።

ድንጋጌው የሚንቀሳቀስ ንብረትን የባለሀብትነት ጥያቄ የጊዜ ገደብ ካስቀመጠ በኋላ ስለማይንቀሳቀስ ንብረት ባለሀብትነት ቀሪ መሆን በዝምታ ያለፈው ለጉዳዩ ቀጥተኛ ተፈፃሚነት በሌለው በፍ/ብ/ህግ አንቀፅ 1845 ስር የተመለከተው ተመሳሳይ የ10 ዓመት የይርጋ ጊዜ ተፈፃሚ እንደሆነ ተፈልጎ ካለመሆኑ በላይ የማይንቀሳቀስ ንብረት ከሚንቀሳቀስ ንብረት በተለየ ሁኔታ የዘላቂነት ባህሪ ያለው እና ከትውልድ ወደ ትውልድ የሚተላለፍ በመሆኑ የባለሀብትነቱ መብት ቀሪ የሚሆነው በይርጋ ሳይሆን በሌሎች ሁኔታዎች (አንቀፅ 1168....) ይሆን ዘንድ ተፈልጎ የተቀመጠ ድንጋጌ መሆኑን እንገነዘባለን።

በመሆኑም የማይንቀሳቀስ ንብረት የመፋለም ክስ (petitory action) በይርጋ ቀሪ አይሆንም። (የፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰ/መዝ/ቁ 43600)

N.B= ይህ ሲባል ግን ከውርስ፣ ከሽያጭ፣ ከስጦታና ከሌሎች ውሎች በመነጨ በማይንቀሳቀስ ንብረት ላይ የሚደረግ ክርክር ይርጋ የለውም ማለት የሚቻል ሳይሆን ለጉዳዩ አግባብነት ባላቸው ህጎች በተቀመጡ የይርጋ ጊዜዎች የሚስተናገዱ ይሆናል።

#ህገ ወጥ ውል (unlawful contrat)

~~xxxxxx~~

እንደ ውል የፀና ውል ለመሆን መሟላት ከሚገባው አንዱ ነጥብ ውሉ ህጋዊ በሆነ ጉዳይ ላይ የተመሰረተ መሆን የሚገባው እንደሆነ የፍ/ብ/ህግ 1678 ይደነግጋል። አንድ ውል ህገ ወጥ ውል ነው የሚባለው ደግሞ ተዋዋጮቹ የተዋዋሉበት መሰረታዊ ጉዳይ ዓላማ በመሰረታዊና ሞራላዊ ይዘቱ ተዋዋይ ወገኖች ስምምነት በማድረግ መብትና ግዴታ እንዲፈጥሩበት በህግ ያልተፈቀደ ወይም በህግ ክልከላ የተደረገበት ሆኖ ሲገኝ ነው።

አንድ ውል የተመሰረተበት መሰረታዊ ጉዳይ (object of contract) በህግ ክልከላ የተደረገበት በሆነ ጊዜ ውሉ በህግ ፊት እንደሌለና ምንም አይነት ህጋዊ ውጤት የማያስከትል (null and void contrat) እንዲሁም ችግሩን በማስተካከል ህጋዊ ውጤት እንዲኖረው ማድረግ የማይቻል ነው። ለምሳሌ፡- የመሬት ሽያጭ ውል፣ በሰው ለመነገድ የተደረግ ውል፣ ወንጀል ለመፈፀም የተደረገ ውል.....

ህገ ወጥ የሆነውን ውል ውድቅ ለማድረግ ደግሞ በህጉ የተደነገገው የይርጋ ጊዜ ገደብ መቃወሚያ ሊቀርብ የማይችልና ተቀባይነት የሌለው በመሆኑ በይርጋ የሚታገዱ አይደሉም። (የፌ/ጠ/ፍ/ቤት/ሰ/መዝ/ቁ 43226)

N.B= ይህ ሲባል ግን የህጉን መስፈርት ያለሟሉ ውሎች (illegal contract) ከህገ ወጥ ውል በተለየ ሁኔታ ታይተው የይርጋ ድንጋጌዎች ተፈፃሚ የሚሆንባቸው መሆኑን መረዳት ይገባል።

#የመንግስትን መሬት የማስመለስ ክስ

~~xxxxxx~~

ግለሰቦች በፌደራሉ እና በክልሉ መንግስት በወጡ የገጠር መሬት አጠቃቀም እና አስተዳደር አዋጅ በሚደነግጉት መሰረት በህጋዊ መንገድ ሳይሰጡባቸው ከህግ ውጭ የወል ወይም የመንግስትን መሬት ይዘው መቆየታቸው እና የመሬቱ ባለይዘታ መሆናቸውን የሚያረጋግጥ የይዘታ ማረጋገጫ ደብተር ማግኘታቸው የመሬቱ ህጋዊ ባለይዘታ ሊያደርጋቸው አይችልም። በወረራ የተያዘ የመንግስት መሬትም ይርጋ የሌለው መሆኑን የአብዝሞ የገጠር መሬት አዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 55 በግልፅ ያስቀምጣል።

በመሆኑም ከህግ ውጭ በህገ ወጥ መንገድ የተያዘ መሬቶችን መኖራቸውን ሲረዳ መሬት አስተዳደርም ሆነ የመንግስት ወኪል የሆነ አካል መሬቶችን ለማስመለስ የሚያቀርበው ክስ በይርጋ የሚታገድ አይደለም።
(የፌ/ጠ/ፍ/ቤት/ሰ/መዝ/ቁ 93013 እና 96203 ያልታተሙ)

#በህገ ወጥ መንገድ የተያዘ የግለሰብ ይዘ መሬት

~xxxxxx~

ከላይ እንደተመለከትነው ህገ ወጥ ውልን መሰረት አድርጎ የግለሰብን መሬት በያዘ ሰው ላይ የሚቀርብ ክስ ይርጋ የሌለው መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ በአብዝሞ የገጠር መሬት አዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 55 መሰረት ህጉ በማይፈቅድበት መንገድ በሀይልም ሆነ በህገ ወጥ አግባብ የገጠር መሬትን ይዞ የተገኘ ግለሰብ ላይ የሚቀርብ ክስ ይርጋ የለውም።

N.B= በህገ ወጥ መንገድ የሚለው ሀሳብ በህግ ተቀባይነት በሌለው አኳኋን የያዘን በሚመለከት እንጂ የህጉን መስፈርት ባላሟላ ውል ወይም ተግባር (illegal contrat) አማካኝነት የተያዘን መሬት የሚመለከት አይደለም። ምክንያቱም መሬቱን የያዘው በህጉ በተፈቀደ የውል ተግባር ሆኖ የሚፈለገውን ፎርማሊቲ ወይም መስፈርት አላሟላቱ ብቻ አያያዙ ህገ ወጥ ነው የሚያስብል ስላልሆነ ነው።

#የአደራ ውል

~xxx~

አደራ ተቀባይ በአደራ የሚጠብቀውን ዕቃ የሚመልስበት የጊዜ ገደብ በውል ተመልክቶ ከሆነ ይህ ጊዜ ሲያበቃ ዕቃውን መመለስ ያለበት ስለመሆኑ በፍ/ብ/ሀ/ቁ 2781(1) የተመለከተ ሲሆን በውል ላይ የተቀመጠ የጊዜ ገደብ ከሌለ ግን አደራ ሰጪው እንደጠየቀ ወዲያውኑ እንደሚመለስ በፍ/ብ/ሀ/ቁ 2989(1) ስር ተመለክቷል።

ከእነዚህ ድንጋጌዎች ለመረዳት የሚቻለው አደራ ተቀባይ ዕቃውን የሚመልከት የጊዜ ገደብ ከሌለ በቀር አደራ ሰጪው በአደራ እንዲቀመጥ የሰጠው ዕቃ ያለምንም የጊዜ ገደብ በማንኛውም ጊዜ እንዲመለስለት መጠየቅ የሚችል መሆኑን ነው።

#የውርስ ሀብት ክፍፍል

~xxxx~

ወራሾች ተለይተው እና የውርስ ሀብቱ ድርሻ ታውቆ ነገር ግን ክፍፍል ሳይደረግ የቆየን የውርስ ሀብት በማናቸውም ጊዜ መጠየቅ እንደሚችልና በይርጋ የሚታገድ እንዳልሆነ ከፍ/ብ/ሀ/ቁ 1060 እና ተከታዬቹ ድንጋጌዎች መረዳት ይቻላል።

እንዲሁም ከውርስ ሀብት ጥያቄ ጋር በተያያዘ የውርስ ሀብቱን በእጁ አድርጎ በመገልገል ላይ ያለ ተከራካሪ የሆነ ወራሽ ለክርክሩ ምክንያት የሆነውን የውርስ ንብረት በጋራ ይዞ ከቆየ ሰው ላይ የውርስ ድርሻዬን ልወቅ ወይም ይለይልኝ ጥያቄ በይርጋ ይታገዳል የሚባልበት አግባብ የለም።

#የድምፅ ብክለት

~xxx~

የድምፅ ብክለት ክልከላ ባለቤቱ ስራውን የሚፈፀመው በራሱ ንብረት ወይም ቤት ውስጥ ቢሆንም ድርጊቱ ሌላውን ጎረቤት እንዳይረብሽ፣ እንዳያውክ፣ ወይም ችግር እንዳያስከትል በማድረግ መብቱን ይጠቀም ዘንድ ህጉ ያበጀው የባለቤትነት መብት አጠቃቀምን አድማስ የሚወስን ስርዓት መሆኑን ከአንቀፅ 1226 እና ተከታዬቹ ድንጋጌዎች መረዳት ይቻላል።

ይህን ችግር ለማስወገድ የሚቀርበው አቤቱታ ከፍ/ብ/ሀ/ቁ 1149 ስር ከተመለከተው በይዘታ ላይ ሁከት መፍጠር ተግባር የሚለይ ሲሆን አንዴ የተፈጠረ የድምፅ ብክለት እንዲቀጥል የሚደረግበት አግባብ ስለሌለ በይርጋ የሚታገድ አይደለም።

☎0953758395

☎0913493235

በማንኛውም ፍ/ቤት ጠበቃና የሕግ አማካሪ

ለበለጠ መረጃ በቴሌግራም ያግኙ።

<https://t.me/EthioLawClickJoin>

#HenokTayeLawOffice

#Ethiopia

#AddisAbaba

<https://t.me/HenokTaye>

ውርስና የውርስ ሀብት ክፍፍል

????????????

ውርስ ማለት የአንድ በሞት የተለየ ሰው ንብረት እና ኃብት እንዲሁም ሊተላለፍ የሚችሉ ሙብት እና ግዴታዎች በሕይወት ላይ አንድ እና ከዚያ በላይ ለሆኑ ሰዎች የሚተላለፍበት መንገድ ነው።

የውርስ ሕግ ጠቅለል ባለ አገላለፅ የሚች (አውራሽ) ሙብቶች እና ግዴታዎች በሕይወት ወዳሉት ወራሾች የሚተላለፍበት ሕግ ነው። የሚች ውርስ መቻ እና እንዴት ይከፈላል፣ ወራሾች እንዴት ናቸው፣ ወራሽነትን የሚያሳዩ ማንኛውም ምንድን ናቸው፣ የሚች ኑዛዜ ምን ማሟላት አለበት፣ ውርሱ እንዴት እና በማን ይጣራል፣ የውርስ ክፍያ እንዴት እና በማን ይፈጸማል እና የመሳሰሉትን የሚመራ ሕግ የውርስ ሕግ ነው። በሃገራችን ኢትዮጵያ ይህ የውርስ ሕግ በ1952ዓ/ም በወጣው የፍታብሄር ህጋችን በሁለተኛ መጽሃፍ በአንቀፅ አምስት ውስጥ ከአንቀፅ 826 እስከ 1125 ድረስ ተቀምጦ ይገኛል።

ከላይ እንደተገለጸው ውርስ ማለት የሚችን ሙብቶችን እና ግዴታዎች ወደ ሕይወት ያሉ ወራሾች ማስተላለፍ መሆኑን ገልጾልኝ ። የማስተላለፍ ሂደት የተሟላ እንዲሆን የሚከተሉት ቅደም ተከተሎች መከተል ተገኝ ነው።

ሀ/ ወራሾችን ማጣራት (መውረስ የሚችሉ እንደሆኑ ማወቅ)፣

ለ/ ውርስ ማጣራት እና

ሐ /ውርስ ክፍፍል

ሀ/ ወራሾችን ማጣራት

ስለ ውርስ መክፈት

የሚችሉ ኃብትና ንብረት እንዲሁም ወራሾች በተለያዩ ቦታ ሊገኙ ስለሚችሉ ሁሉንም በአንድ ቦታ አጠቃሎ ለማየት እንዲያመችና በውርስ ላይ ክርክር ቢነሳ ጉዳዩን የመዳኘት ሥልጣን ያለውን ፍርድ ቤት ለይቶ ለመወሰን እንዲቻል ውርስ የሚከፈተው ቦታ ተለይቶ መታወቅና በሕግም መገለፅ አለበት። በፍትሐብሔር ሕግ አንቀጽ 862/1/ ላይ እንደተገለፀው የሚችሉ ውርስ የሚከፈተው ሚች በሞተበት ጊዜ ዋና መኖሪያው ስፍራ በሆነበት ቦታ ነው ይላል። በመሆኑም ሚች ከመሞቱ በፊት ከአንድ በላይ የመኖሪያ ስፍራ የነበረው ቢሆን እንኳን ውርሱ የሚከፈተው ሚች በሞተበት ጊዜ ዋና መኖሪያው በነበረው ስፍራ ነው።

በውርስ መተላለፍ የሚችሉ መብትና ግዴታዎች

የሚችሉ ኃብትና እንዲሁም መብትና ግዴታዎቹ በውርስ ሕግ መሠረት ለወራሾች የሚተላለፍ ናቸው። ይህ አጠቃላይ ደንብ ነው። ነገር ግን ሁሉም መብትና ግዴታዎች ሊወረሱ ወይም ለወራሾች ሊተላለፉ አይችሉም። በባሕሪያቸው አንዳንድ መብቶች እና ግዴታዎች ግለሰባዊ ናቸው። በመሆኑም በውርስ የሚተላለፉት መብትና ግዴታዎች ከሚች መሞት ጋር አብረው ቀሪ የማይሆኑ እና መተላለፍ የሚችሉት ብቻ ናቸው። ለምሳሌ ያህል ሚች የህክምና ዶክተር ቢሆን ይህን ዶክተርነቱን ለወራሾች ማውረስ አይችልም ምክንያቱም ይህ እውቀት የግለሰብ ብቻ በመሆኑ። እዚህ ጋር መነሳት ያለት ሌላኛው ነገር ሚች በሕይወት እያለ ይጠቀምባቸው ወይም ያገኛቸው የነበሩ ጥቅሚች በሙሉ የውርስ አካል መሆን አይችሉም። በዚህ ሁኔታ ሊተላለፉ ከማይችሉ ጥቅሚች ውስጥ በፍ/ብ/ሕ/ቁ 827 እና 828 ላይ የተገለፁት የሕይወት ዋስትና መድህን፣ ጡረታ እና ካሳ ናቸው። የሕይወት ዋስትና በመድን ሰጭው እና በመድን ተቀባይ መካከል የሚደረግ ውል ነው። በመሆኑም የሕይወት ዋስትና መድህን ለወራሾቹ በግልጽ እንዲሁ ይጠቀሙ ወይም ለወራሾች ጥቅም የተደገ መሆኑን በግልጽ በመድን ውሉ ውስጥ ካልተቀመጠ በስተቀር የውርስ ኃብት አካል አይሆንም። እንዲሁም በሞት ምክንያት ለሚች ዘመዶች ወይም ለባል ወይም ለሚስት የሚሰጥ ጡረታ ወይ ካሳ የውርስ ኃብት አካል አይሆንም።

ወራሽ ለመሆን የሚያስፈልጉ ችሎታ

ለወራሽነት ብቁ የሚያደርጉ በሕግ የተቀመጡትን ቅድመ ሁኔታዎችን ሳያሟሉ እንዲሁም በስሙ ወላጅነት ወይም ተወላጅነት ብቻ ወራሽ መሆን አይቻልም። ይልቁንም በሕግ የተቀመጡትን ወራሽ ለመሆን መሟላት ያለትን/ያለባትን/ ቅድመ ሁኔታዎች ማሟላት አለባቸው። እነዚህም ሁኔታዎች ያላሟላ ወራሽ በኑዛዜ ስሙ ቢጠቀስም ወይም በሕግ ወራሽነቱ ቢገለፅም ከውርሱ ተጠቃሚ ሊሆን አይችልም። ለወራሽ ብቁ ለመሆን የሚያስፈልጉት ቅድመ ሁኔታዎች፡-

ሀ/ በሕይወት መኖር እና

ለ/ ለወራሽነት የማይገባ አለመሆን ናቸው።

ሀ/ በሕይወት መኖር

በፍ/ብ/ሕ/ቁ 830 ላይ እንደተገለፀው አንድ ሰው ወራሽ ለመሆን አውራሹ በሚሞትበት ወቅት በሕይወት ያለ መሆን አለበት። በሌላ አገላለጽ ሚች ሲሞት ያልነበሩ ወይም ሚችን/አውራሹን/ ቀድሞ የሞተ መውረስ አይችሉም። ነገር

ግን በልዩ ሁኔታ በፍ/ብ/ሕ/ቁ 834 ላይ እንደተገልጸው ሚች በሚሞትበት ወቅት በእናቱ ፅንሰ ውስጥ ያለ ህፃን ተወልዶ 48 ሰዓት በሕይወት ከቆየ ውርስ ሲከፈት እንደነበረ ተቆጥሮ የመውረስ ሙብቱ ይጠበቅለታል።

ለ/ ለወራሽነት የማይገባ አለመሆን

ወራሽ ለመሆን ከሚያስፈልጉት ቅድመ ሁኔታዎች ሌላኛው ለወራሽነት የማይገባ አለመሆን ነው። አንድ ወራሽ ለወራሽነት የማይገባ የሚሆነው በፍ/ብ/ሕ/ቁ 838 ላይ እንደተጠቀሰው በአውራሹ ወይም ወደ ታች የሚቆጠሩ ተወላጅ/ዎች/ ወይም ወደ ላይ የሚቀጠሩ ወላጆች ወይም ባል ወይም ሚስት አስቦ በመግደል የተፈረደበት ወይ ለመግደል ሙከራ የተቀጣ ወይም በሀሰት በመወንጀል ወይም በመመስከር አንደኛውን የሞት ፍርድ ወይም ከአስር ዓመት በበለጠ የፅኑ እሥራት ቅጣትን ለማስከተል የሚያስጋ ሆኖ የተቀጣ ከሆነ ነው። እነዚህን ከላይ የተገለጹትን ድርጊቶች የፈጸመ እና የተቀጣ ሰው ወራሽ መሆን አይችሉም። ነገር ግን ወራሽ የሆነው ሰው በነዚህ በተጠቀሱ ሰዎች ላይ ወንጀሉን ወይም የወንጀሉን ሙከራ ያደረገው አውራሹ ከሞተ በኋላ ከሆነ የወራሽነት ሙብቱን ማጣት አይፈጸምበትም።

ሌላው ለወራሽነት የማይገባ የሚያደርገው ምክንያት ሚች በነፃነት እንዳይናዘዝ ተጽእኖ ማሳደር ነው። ይህም አውራሽ ከመሞቱ በፊት ባሉት ሰዓት ወር ውስጥ የአውራሽን ሁኔታ ከግምት አስገብቶ ኑዛዜ እንዲይደርግ፣ እንዳይለውጥ ወይም እንዳይሸር የከለከለ እንደሆነ ወይም አስቦ ያለ ሚች ፍቃድ የመጨረሻውን ኑዛዜ ያበላሽ፣ እንዳይገኝ ያደረገ፣ ያጠፋ ወይም ጉዳዩን በማወቅ በሐሰት ኑዛዜ የተጠቀመ እንደሆነ ነው። ይህም የሆነበት ምክንያት አንድ ሰው ከጥፋቱ መጠቀም የለበትም ከሚለውን የሕግ መርህ በመነሳት ነው።

ሆኖም ለወራሽነት የማይገባ የሆነ ሰው በአውራሹ (ሚች) ይቅርታ ከተደረገለት የመውረስ ሙብቱን ያገኛል። ይቅርታውን ማድረግ የሚችለው አውራሽ ብቻ ነው። ይቅርታውንም የሚያደርገው ግልጽ በሆነ ጽሑፍ ይቅርታ ማድረጉን ሲገልፅ ወይም በኑዛዜ የሚደረግ ውርስ ከሆነ በኑዛዜው ወራሽ ለውርስ እንደማይገባ እያወቁ ስጦታ ካደረገለት ይቅርታ እንዳደረገለት ይቆጠራል። (የፍ/ብ/ሕ/ቁ 841)።

ከጋብቻ ውጭ መወለድ ወይም የጉዲፈቻ ልጅ መሆን ለወራሽነት የማይገባ አያደርጉም። እንዲሁም የወራሽ ፆታ፣ዕድሜና ዜግነት ለወራሽነት የማይገባ አያደርጉም። ከሕጋዊ ጋብቻ የተወለደ ልጅ ሆነ የጉዲፈቻ ልጅ እድሜው፣ ፆታው እና ዜግነቱ የቱንም ይሁን የመውረስ ሙብት አለው።

የውርስ ሥርዓቶች

በሃገራችን የውርስ ሕግ ውስጥ ሁለት አይነት የውርስ ማስተላለፊያ መንገዶች አሉ። እነርሱም፡-

ሀ/ ያለኑዛዜ ውርስ (INTESTATE succession) እና

ለ/ በኑዛዜ ውርስ (Testate succession)

ሀ /ያለ ኑዛዜ ውርስ (Intestate succession)

አውራሽ (ሚች) ኑዛዜ ሳያደርግ ሲሞት ወይም ያደረገው ኑዛዜ ፈራሽ በሚሆንበት ጊዜ የአውራሽ ንብረት ለወራሾች የሚከፋፈለው በሕጉ በተቀመጠው መሠረት ያለ ኑዛዜ ውርስ መሠረት ነው።በዚህ ዓይነቱ ውርስ የሚካሄደው

በአውራሽ ፍላጎት ሣይሆን በሕገ መሠረት ነው። ሕገ ደግሞ መሠረት ያደረገው የዘር ሐረግን ነው። ይህም የሆነበት ምክንያት ሚኒስቴር ሲያደርግ ኖሮ ለነዚህ ዘመዶች ስጦታ ያደርጋል ተብሎ ስለሚገመት ነው።

ያለ ኑዛዜ ውርስ ላይ የሚችን ንብረት በመጀመሪያ ደረጃ የሚወርሱት የሚች ልጆች ናቸው። የሚች ልጆች ለመውረስ ብቁ የሚያደርጓቸውን በሕይወት ያሉ መሆን እና ለውራሽነት የማይገባ አለመሆን ቅድመ ሁኔታዎችን እስካሟሉ ድረስ የመጀመሪያ ደረጃ ወራሾች ናቸው። በፍ/ብ/ሕ/ቁ 842(3) ላይ የሚች ልጆች ወይም ከልጆቹ አንዱ የሞተ እንደሆነ ወይታች የሚቆጠሩ ተወላጆች ትተው እንደሆነ በነሱ ምትክ ሆነው ይወርሳሉ በማለት ተገልጿል። የሚች ልጆች ውርሱን እያንዳንዳቸው እኩል ይካፈላሉ።

የመጀመሪያ ደረጃ ወራሾች ወይም የእነሱ ተወላጆች በሕይወት ከሌሉ ያለ ኑዛዜ ውርስ ወራሾች የሚሆኑት በሁለተኛ ደረጃ ዝምድና በሕገ የተቀመጡት የሚች አባትና እናት ናቸው። በፍ/ብ/ሕ/ቁ 844(1) ላይ እንደተገለጸው የሚች አባትና እናት ውርሱን ንብረት አኩል በእኩል ይካፈላሉ። አናት ወይም እናት ወይም ሁለቱም ቀድመው የሞቱ እንደሆነ የነሱን ፋንታ ወይታች የሚቆጠሩ ተወላጆቻቸው ተተክተው ይወርሳሉ። በአባት ወይም በእናት መስመር /አንዱ መስመር/ የሚወርስ ከሌላ ወደ ሌላኛው መስመር ሙሉ ውርስ ይተላለፋል።

ያለ ኑዛዜ የሚደረግ ውርስ የሚች ልጆች እና ወላጆቹ የሚች ውርስ ሲከፈት በሕይወት ከሌሉ እና እነርሱን ተክቶ ውርሱን የሚወርስ ሰው ከሌለ ውርሱ ወደ ሶስተኛ ደረጃ ዝምድና ላይ ለተቀመጡ አያቶቹ ይሄዳል። ይህ በሚሆንበት ግዜ የውርስ እኩሌታው በአባት መስመር ላሉት አያቶች እኩሌታው ደግሞ በእናት መስመር ላይ ላሉት አያቶች እንደሚሆን የፍ/ብ/ሕ/ቁ 845 (2) ይገልጻል። አያቶቹ ውርስ ሲከፈት በሕይወት ከሌሉ ወይታች የሚቆጠሩ ተወላጆቻቸው ተክተዋቸው ይወርሳሉ። በአባት ወይም በእናት የትውልድ መስመር የዘር ተከታይ ሳይኖረው የሞተ አያት ድርሻው ለዚህ መስመር ወራሾች ይተላለፋል። አንድ የትውልድ መሥመር (የአባት ወይም የእናት) የዘር ተከታይ ሳይኖራቸው የሞቱ አያቶች ማናቸውም የውርስ ታብት ሁሉ ለሌላኛው ወገን የዝምድና መሥመር ወራሾች ይተላለፋል። (የፍ/ብ/ሕ/ቁ/846)

የሚች ቅድመ አያቶች በአራተኛ ደረጃ የዝምድና የሚች ሶስተኛ ደረጃ ዝምድና ላይ የሚገኙት አያቶች ከሌሉ እና እነርሱን ተክቶ የሚወርስ ከሌለ ወራሽ እንደሚሆኑ በፍ/ሕ/ቁ 847 ላይ ተገልጿል። የውርስ እኩሌታው የአባት መስመር ለሆኑት ቅድመ አያቶች ወይም ተወላጆቻቸው፤ እኩሌታውን የእናት መስመር ለሆኑ ቅድመ አያቶች ወይም ትወላጆቻቸው ይሰጣል። ዘመዶች እስከ አራትኛ ደረጃ ተለይቶ ያልተገኘ እንደሆነ የሚችን ንብረት ለመንግስት እንደሚተላለፍ የፍ/ሕ/ቁ 852 ላይ ተገልጿል።

ያለ ኑዛዜ ውርስ ላይ ከላይ ለመግለፅ እንደተሞከረው የአባት ንብረት ወደ እናት ሐረግ እንዲሁም የእናት ንብረት ወደ አባት ሐረግ ሊተላለፍ የሚችልበትን አጋጣሚዎች እንዳሉ አይተናል። ነገር ግን በልዩ ሁኔታ ከአባት ወገን ወደ እናት ወገን ንብረት እንደሚይተላለፍ በውርስ ሕጎችን ተገልጾ ይገኛል። ይህም በፍ/ብ/ሕ/ቁ 849 ላይ የጠቀመጠው የአባትን ለአባት ወገን የእናትን ለእናት ወገን መስጠት የሚል ደንብ ነው። ይህ ደንብ ተግባራዊ እንዲሆን የሚከተሉት ቅድመ-ሁኔታዎች መሟላት ይኖርባቸዋል ፡-

1ኛ ንብረቱ ከመጣበት መሥመር ሕጋዊ ወራሽ መኖር አለበት፤

2ኛ ሚኒስቴር ሳይናዘዝ የሞተ መሆን አለበት ፣

3ኛ ንብረቱ የማይንቀሳቀስ መሆን አለበት፤

4ኛ ንብረቱ ከአባቱ ወይም ከእናት መሥመር በውርስ ወይም በስጦታ የመጣ መሆን አለበት

5ኛ የሚች ተወላጆች በሕይወት የሌሉ መሆን አለባቸው።

ይህም ማለት ከአባት ወገን አያቱ በስጦታ ወይም በውርስ የተገኘው የማይንቀሳቀስ ንብረት የእናት ወገን ለሆነ ተወላጅ እንዳይተላለፍ እንዲሁም ከእናት በኩል የገኘው ለአባት በኩል እንዳይተላለፍ የሚያደርግ ነው። ይህም የሆነው የቤተሰብ ቅርስ የሆነ ንብረት በቤተሰብ እጅ እንዲቀር ነው። ነገር ግን ይህን ንብረት እንዳይወርስ የተደረገው ሰው ከንብረቱ የአላባ (usufruct) መብት አለው።

ምትክነት

ከላይ እንደተገለጸው የወራሽነት መብት የተሰጠው ወራሽ ከሌለ የሱን የውርስ ድርሻ የሱ ወራሽ በምትክነት ገብቶ እንደሚወርስ አይተናል። ይህ የምትክነት መርህ የሚተገበረው።

1ኛ. ተተኪው ሰው ውርሱ በተከፈተበት ጊዜ ይህ የሚተካው ሰው (ወራሽ) በሕይወት የነበረ መሆን አለበት

2ኛ. ምትክ ባስፈለገበት ጊዜ ይህ የሚተካው ሰው በሕይወት የሌለ መሆን አለበት

3ኛ. የሚተካው ሰው በሕይወት በነበረ ጊዜ ውርሱን ለመቀበል ፍቃደኛ የነበረ መሆን አለበት እና

4ኛ. ተተኪው ሰው ለወራሽነት ብቁ የሆነ (ለወራሽነት የማይገባ ያልሆነ) መሆን አለበት።

ወራሽነትን አልፏልግም ባለ ወራሽ ምትክ ገብቶ መውረስ አይችልም። ነገር ግን ውርሱን አልፏልግውም በተባለው ሰው ምትክ ለመግባት እና ለመውረስ የሚቻል መሆኑን በፍ/ብ/ሐ/ቁ 854 ላይ ተገልጿል። ለምሳሌ፡- “ሐ” የአባቱን የ”ለ”ን ንብረት አልወርስም ብሎ የወራሽነት መብቱን ቢተው አባቱን አልወርስም ማለቱ በአባቱን ምትክ ገብቶ አያቱን “ሀ”ን እንዳይወርስ አያደርገውም። ነገር ግን ልጁ “መ” እሱን ተክቶ “ለ”ን መውረስ አይችልም።

በፍ/ብ/ሐ/ቁ 856 ላይ እንደተገለጸው ከሚች ጋር የስጋ ዝምድና የሌለው ሰው በምትክነት ገብቶ ለመውረስ አይችልም። በሕጉ መሠረት ከሚች ጋር የዝምድና ትስስር የሌለው ማናኛው ሰው ተተክቶ መውረስ አይችል።

ለ/ በኑዛዜ ውርስ (Testate succession)

ሁለተኛው ውርስ ማስተላለፍያ መንገድ ኑዛዜ ነው። ኑዛዜ ማለት ሚች ከመሞቱ በፊት ንብረቱን በፍላጎቱ መሠረት ለተተኪዎቹ የሚያስተላልፍበት ሕጋዊ መንገድ ነው። ሚች በኑዛዜው ከሞተ በኋላ ስለ ንብረት ክፍፍል፣ የልጆቹ ሞግዚት ማን እንደሚሆን፣ ንብረቱን ማን እንደሚያስተዳድር፣ ስለ ቀብር ስነስርዓቱ ሊገልፅ ይችላል። ኑዛዜ በወኪል ወይም በእንደራሴ የማይከናወን የተናዘዥ የግል ድርጊት ነው (ፍ/ብ/ሐ/ቁ/857)። ስለዚህም ለመናዘዥ፣ ለማሻሻል ወይም ቀሪ ለማድረግ በውክልና ለሌላ አካል መስጠት ኑዛዜውን ዋጋቢ ያደርገዋል።

ኑዛዜ የሚደረገው በተናዘዥ ብቻ እንደሆነ ከላይ በተገለጸው መልኩ ተረድተናል። ይሁን እንጂ ማንኛውም ሰው የሚያደርገው ኑዛዜ ሁሉ የሚፀና አይደለም። አንድ ኑዛዜ በሕግ በኩል ተቀባይነት የሚኖረው ተናዘዥ በሕግ የመናዘዥ ችሎታ ያለው ሰው ሲሆን ብቻ ነው። በሕጉ ችሎታ የላቸውም የተባሉት ሰዎች፡-

1ኛ. እድሜያቸው ከ16 ዓመት በታች የሆኑ

2ኛ. በፍርድ የተከለከሉ ሰዎች

3ኛ. የአእምሮ ሕመም ያለባቸው ሰዎች ናቸው።

አንድ እድሜው አሥራ ስድስት ያልሞላ ልጅ ኑዛዜ ማድረግ እንደማይችል በተሻሻለው የቤተሰብ ሕግ አንቀፅ 295 ላይ ተገልጿል። በፍርድ የተከለከለ ሰው ከተከለከለበት እላት ጀምሮ ኑዛዜ ማድግ አይችልም። ነገር ግን ከመከላከል በፊት ያደረገው ኑዛዜ ተቀባይነት አለው። ይህም ሆኖ ዳኞች እንደነገሩ ሁኔታ ኑዛዜውን በሙሉ ወይም በከፊል እንዲፈረስ የማድረግ ሥልጣን በፍ/ብ/ሕ/ቁ 368 ላይ ተሰጥቶቸዋል። የአእምሮ ሕመም ያለበት ሰው ያደረገው ኑዛዜም አይፀናም። ኑዛዜው የማይፀናው ግን ኑዛዜውን ባደረገበት ጊዜ የታወቀ ዕብድ መሆኑ ሲረጋገጥ ብቻ ነው።

ኑዛዜ (Will)

ከላይ እንደተገለጸው ኑዛዜ ማለት ሚች ከመሞቱ በፊት ንብረቱን በፍላጎቱ መሠረት ለተተኪዎቹ የሚያስተላልፍበት ሕጋዊ መንገድ ነው። እንዲሁም ኑዛዜ የሚደረገው ኑዛዜውን ለማድረግ በሕግ ችሎታ ባለው ሰው ብቻ በግሉ (በራሱ) የሚያደርገው ሕጋዊ ድርጊት ነው። ኑዛዜው የሚፀና እንዲሆን ኑዛዜውን በተመለተ መሙላት ያለባቸው ሁኔታዎች አሉ። እነዚህም።

1ኛ. ኑዛዜው መፈፀም የሚችል መሆን አለበት፤

2ኛ. የኑዛዜው ቃል ሕገ ወጥ መሆን የለበትም፤

3ኛ. ኑዛዜ በሃይል የተደረገ መሆን የለበትም፤

4ኛ. ኑዛዜው በመንፈስ ጫና ምክንያት የተደረገ መሆን የለበትም

አንድ የኑዛዜ ቃል በማያሻማ መልኩ ተጠቃሚውን ወይም ጉዳዩን ካለመለከተ ፈራሽ ነው። በማንኛውም የኑዛዜ ቃል ላይ “ይህ ንብረት ለእገሌ” ተብሎ በግልጽ መቀመጥ አለበት።(ፍ/ብ/ሕ/ቁ 865)። እንዲሁም አፈፃፀሙ የማይቻል ኑዛዜ ፈራሽ ነው። ለምሳሌ ሚቹ በሕይወት እያለ ሽጦ ገንዘቡን የተገለገለበትን መኪናውን አበበ የተባለ ልጄ ይውሰድ ቢል ይህ የኑዛዜ ቃል ሊፈፀም የማይችል ነው። በመሆኑም ተቀባይነት የለውም።

የኑዛዜ ቃል ሕግን ወይም መልካም ጠባይን ተቃራኒ የሆነ እንደሆነ ፈራሽ ነው። ሁልጊዜም ቢሆን የኑዛዜ ቃል ሕግን እና መልካም ጠባይን ያከበረ መሆን አለበት። ለምሳሌ ለምለም የተባለችው ልጅ አዲስ አበባ ያለውን ቤቱን የምትወስደው ጫላ የተባለውን ወዳጄን ስታገባ ነው በማለት በኑዛዜ ቃሉ አባቷ ቢገልፅ ይህ ኑዛዜ ከቤተሰብ ሕጉ ጋብቻ ተጋቢዎች ሲፈቅዱ ብቻ ነው የሚለው ስለሚቃረን ተቀባይነት የለውም።

በኃይል ተገዶ የተናዘዘ ተናዘዥ በትክክል ለሚፈልገው ሰው በፍላጎቱ መሠረት ሊናዘዝ ይችላል ተብሎ አይገመትም። ስለዚህም በኃይል ተገዶ ወይም በፍርሃት የተደረገ ኑዛዜ ፈራሽ ነው።(ፍ/ብ/ሕ/ቁ 867)

ሚች ያደረገው ኑዛዜ በከፊል ወይም በሙሉ ፈራሽ የሚሆንበት ጊዜ አለ። ይህ ሁኔታ አለ የሚባለው የመንፈስ መጫን (undue influence) ሲኖር ነው። በመሠረቱ አንድን ኑዛዜ በኑዛዜው ተጠቃሚ የሆነ ሰው ባደረገው የመንፈስ ተፅዕኖ የተደረገ ነው ብሎ ውድቅ ለማድረግ አይቻልም። በአንፃሩ ግን የሥራ ወይም የሞያ ጠባያቸው ከሚች ጋር የቀረበ ግንኙነት እንዲኖራቸው የሚያደርጋቸው ሰዎች አሉ። እነዚህ ሰዎች በተለይም ሚች ጋር ዝምድና ከሌላቸው በሥራ

ወይም በሞያ ግዴታቸው ሚችን ጣዕና በበረታቦት ጊዜ ስላገለገሉት ብቻ አለአግባብ ንብረት እንዳያገኙ ቢናዘዝላቸው ሕግ ጣልቃ ይገባል። ዕድሜው ከሀያ ዓመት በታች የሆነ ሰው ለአሳዳሪው ወይም ለሞግዚቱ ጥቅም ያደረገው ኑዛዜ ሊቀነስ ወይም ሙሉ በሙሉ ሊሻር ይችላል። ነገር ግን ሞግዚት ወይም አሳዳሪው ወደ ላይ የሚቆጠሩ ወላጆቹ ከሆኑ ግን ኑዛዜው ተፈፃሚ ይሆናል። (ፍ/ብ/ሕ/ቁ 869)።

ሚችን ከመሞቱ በፊት ባሉት ስድስት ወራት ውስጥ የሕክምና እርዳታ ሲሰጡት የነበሩ ሀኪሞች ወይም በመንፈሳዊ አገልግሎት ሲሰጡት የነበሩ የእምነት አባቶች በአገልግሎታቸው ወቅት በሚች ላይ ከፍተኛ የመንፈስ ጭናን ሊያሳድሩ ይችላሉ ተብሎ ይገመታል። በመሆኑም ሚች በኑዛዜው ለነሱ የሰጠው ስጦታ እንደነገሩ ሁኔታ ሊቀነስ ወይ ሊሻር ይችላል። ነገር ግን እነዚህ ግለሰቦች ከሚች ጋር በትዳር የተሳሰሩ ወይም የስጋ ወይም የጋብቻ ዝምድና ካላቸው ይህ ደንብ ተፈፃሚ አይሆንም በማለት በፍ/ብ/ሕ/ቁ 870 ተገልጿል። በኑዛዜው ላይ ምስክሮች ወይም አዋዋቶች ለነበሩ ሰዎች የተደረገ ኑዛዜም በተመሳሳይ ሊቀነስ ወይም ሊሻር ይችላል።

ከላይ በተገለጸው መልኩ ኑዛዜውን ለመቀነስ ወይም ለመሻር ሥልጣን የተሰጣቸው ለዳኞች ብቻ ነው። ዳኞች በዚህ ስልጣናቸው ለመሥራት በኑዛዜው ተጠቃሚ የሆነው ሰው ኑዛዜው እንዲፈጸምለት ጥያቄ ካቀረበበት ቀን አንስቶ በሰስት ወራት ውስጥ በሕግ መብት የተሰጣቸው ሰዎች ጥያቄ ሲቀርቡ ብቻ ነው። ዳኞች በዚህ በተሰጣቸው ሥልጣን መሠረት ኑዛዜውን በከፊል ወይም በሙሉ ሲሻሩ ከልቦና ፍርድና ከርትዕ ጋር የተስማማ ነው የሚባሉትን ምክንያት መግለጽ አለባቸው።

ሚች የኑዛዜውን አንዳንድ ክፍሎች ሊናዘዝ የቻለው የኑዛዜው ተጠቃሚ በፈጸመው የተንኮል ወይም የማታለል ሥራ ነው በማለት የኑዛዜውን ቃል መሻር አይቻልም። ነገር ግን የኑዛዜው ቃል ላይ ስህተት ካለ ኑዛዜው ይሻራል። ይህም የሚሆነው ተናዘዥ የፈጸመው ስህተት ሀሳቡን ወደ አንድ አቅጣጫ እንዲያዘነብል ወሳኝ በሆነ መልኩ ተፅዕኖ ያደረገበት ለመሆኑ በኑዛዜው አነጋገር ላይ በግልጽ ሲታይ ወይም ኑዛዜውን በሚጠቅስ በአንድ ሰነድ ላይ በማያሳጣ መልኩ ተገልጾ ሲገኝ ብቻ እንደሆነ በፍ/ብ/ሕ/ቁ 877 ተደንግጓል። አንድ የኑዛዜ ቃል ፈራሽ በሚሆንበት ጊዜ በፈራሹ ቃልና በሌሎቹ ቃላት አፈፃፀም መካከል የሚያስተሳስር ነገር አለ ተብሎ ካልታሰበ በስተቀር በመርሕ ደረጃ ኑዛዜውን ሙሉ በሙሉ ፈራሽ የማድረግ ውጤት አይኖረውም።

በተወሰኑ አጋጣሚዎች አንዳንድ ግለሰቦች ኑዛዜአቸውን ከአንድ መሟላት ካለት ሁኔታ ጋር አያይዘውት ይገኛሉ። ይህ ቅድመ ሁኔታ የማይቻል ወይም ለሕግ ወይም ለመልካም ፀባይ ተቃራኒ ከሆነ ግን በሕግ ፊት ተቀባይነት የለውም። (የፍ/ብ/ሕ/ቁ 879)

የኑዛዜዎች ፎርም

ኑዛዜ ሚች በሕይወት እያለ ንብረቶቹን እሱ ከሞተ በሆላ የሚጠቀሙባቸውን ሰዎች በፍላጎቱ የሚሰጥበት መሆኑን ከላጥ ተመልክተናል። ኑዛዜ የሚፈጸመው ሚች ከሞተ በሆላ በመሆኑ የሚች ፍላጎት በተገቢው እንዲፈጸም አስቀድሞ በማያሻማና ግልጽ በሆነ ፎርም መደረግ አለበት። በፍ//ብ/ሀ/ቁ 880 ላይ የውርስ ህጋችን ሰሶት ለአይነት ኑዛዜ ፎርሚችን አስቀምጧል። እነሱም ፦

- U/ በግልጽ የሚደረግ ኑዛዜ (public will)
- ለ/ በተናዘዥ ጭሁፍ የሚደረግ ኑዛዜ (holograph will)

ሐ/ በቃል የሚደረግ ኑዛዜ (Oral will)

ሀ/ በግልጽ የሚደረግ ኑዛዜ (public will)

ይህ ዓይነቱ ኑዛዜ በጽሑፍ ሆኖ ኑዛዜው ተናዛዥ እራሱ የሚፀፈው ወይም እሱ እየተናዘዘ ሌላ ሰው የሚፀፍለት ነው። ኑዛዜው ከተፃፈ በኋላ በተናዛዥና አራት ምስክሮች ፊት ተነቦ ስለመነበቡም በኑዛዜው ውስጥ ሰፍሮ ቀኑ ተጠቅሶ ወዲያው በተናዛዥ እና በምስክሮች መፈረም አለባቸው። ይህ ካልሆነ ኑዛዜው ፈራሽ ይሆናል። በግልጽ የሚደረግ ኑዛዜ የተደረገው ለማዋዋል ሥልጣን የተሰጠው ሰው ወይም ፍርድ ቤት ፊት ከሆነ አንድ ተጨማሪ ምስክር ብቻ ነው የሚያስፈልገው። ይህ ማለት ሁለት ምስክር ብቻ ነው የሚያስፈልገው ማለት ነው። በዚህ መልኩ በሙንግስት ባለስልጣናት ፊት የሚፈፀም ኑዛዜ በዕርግጥም የሚችን ነፃ ፍላጎት የሚገልጽና በትክክለኛ አዕምሮ የተሰጡ ስለመሆናቸው በገለልተኛ አካል ለማረጋገጥ ከሚከፍቱት ልዩ ዕድል አንፃር ነው። ምክኛቱም ለማዋዋል ሥልጣን የተሰጠው ሰው የሶስት ምስክሮችን ያክል ነው ተብሎ ሕጉ ግምት ስለሚወስድ ነው። በኑዛዜ ላይ ምስክር ሆነው የሚርቡ ምስክሮች ኑዛዜው የተፃፈበትን ቋንቋ ለመስማት ወይም ለማንበብ የሚችሉ መሆን አለባቸው። በግልጽ የሚደረግ ኑዛዜ ሊያሟላቸው የሚገቡት ዋና ዋና ሥርዓቶች በፍትሃብሄር ሕጉ አንቀፅ 881 ስር ተመልክተው የሚገኙ ሲሆን ኑዛዜው በምስክሮቹ ፊት መነበብ ያለበት መሆኑና ይህ ሥርዓት ስለመፈፀሙና የተፈፀመበትን ጊዜ የሚገልፅ ቃል በኑዛዜው ውስጥ መካተቱ በሕጉ አስገዳጅ ተደርገው የተቀመጡ ነጥቦች ናቸው።

ለ/ በተናዛዥ ጽሑፍ የሚደረግ ኑዛዜ (holo graph will)

የዚህ ዓይነቱ ኑዛዜ በጽሑፍ ሆኖ ሙሉ በሙሉ በተናዛዥ መፃፍ አለበት። በተጨማሪም ፅሁፉ ኑዛዜ መሆኑ በግልጽ “ኑዛዜ ነው” ተብሎ መፃፍ አለበት። እንዲሁም በያንዳንዱ ገፅ ላይ ተናዛዥ ቀን ጽፎ መፈረም አለበት። ተናዛዥ ኑዛዜውን በኮፒውተር ወይም በታይፕ ሊፀፈው ይችላል። ነገር ግን የራሱ ኑዛዜ መሆኑን በእጅ ጽሑፍ በያንዳንዱ ገፅ ላይ መግለፅ አለበት። ይህ ሁሉ ያስፈልገው ኑዛዜው የተናዛዥ መሆኑን በእርግጠኝነት ለማረጋገጥ ስለሚጠቅም ነው። ይህ ካልሆነ ኑዛዜው ፈራሽ ነው። በተናዛዥ የእጅ ጽሑፍ የሆነውን ኑዛዜ ተናዛዥ ያልተማረ መሃይም በመሆኑ ኑዛዜው የተፃፈበት ቋንቋ እና ፍቸውን ማያውቀው እንደሆነ ኑዛዜው ፈራሽ ነው።

ከላይ በተገለፁት ሁለቱ አይነት የኑዛዜ ፎርሚች በጋራ የሚጋሯቸው ነጥቦች አሉ። እነዚህም ሁለቱም ላይ ቀን፣ ወር እና አመት ምህረት መፃፍ አለበት። በእለቱ በተለያዩ ምክንያቶች ይህ ተረስቶ ሳይፃፍ ቢቀር ወይም በሌላ ጊዜ ትክክለኛ ያልሆነው ሰፍሮ ቢገኝ በኑዛዜው ወይም በሌላ ሰነድ ላይ ትክክለኛውን የሚያረጋግጥ ከሆነ ኑዛዜው የፀና ኑዛዜ ይሆናል። ነገር ግን ካልተረገጠ ኑዛዜ ፈራሽ ይሆናል (ፍ/ብ/ሕ/ቁ 887)።

አንዳንድ ጊዜ ኑዛዜው ላይ የሰፈረው ቃል ለመረዳት አስቸጋሪ ይሆናል። ይህ በሚሆንበት ጊዜ ቃሉን ለመረዳት ከሌላ በሚች በራሱ የተፃፈና የተፈረመ ሰነድ ላይ አይተን እናረጋግጣለን። በኑዛዜው ቃል ላይ የሚገኘውንና መጀመሪያ የተፃፈውን ቃል የሚለውጥ ስርዝ፣ መፋቅና ድልዝ ኑዛዜውን ፈራሽ ያደርገዋል። ምክንያቱም የተናዛዥን ፈቃድ መለወድ ስለሚሆን ነው (ፍ/ብ/ሕ/ቁ 889)። በሌላ በኩል ስርዝ ወይም ድልዝ በመኖሩና በመፋቁ ምክንያት የኑዛዜ ቃል ፈራሽ የማይሆንበት ጊዜ አለ። ይህም እንደ ኑዛዜው ፎርም አይነት ኑዛዜው በግልጽ የተደረገ ኑዛዜ ከሆነ ምስክሮቹ ስርዝ ድልዝን በፈርማ ያፀደቁት፤ ኑዛዜው በተናዛዥ ጽሑፍ የተደረገ ከሆነ ግለሰብ በራሱ ማስታወሻ ላይ ከገለፀ የኑዛዜው ቃል ፈራሽ አይሆንም። (ፍ/ብ/ሕ/ቁ 889)።

በተወሰኑ አጋጣሚዎች ኑዛዜዎች ከአንድ በላይ በሆኑ በተለያዩ ፅሁፎች ውስጥ ሊገኙ ይችላሉ። ይህ ሲሆን በፍ/ሕ/ቁ 895 ላይ እንደተገለጸው ተቀራራቢነት ኖሯቸው በአንድነት ሊፈጸሙ የሚችሉ ሆነው ሲገኙ በአንድነት ይፈጸማሉ። ነገር ግን በአንድ ላይ ሊፈጸሙ የማይችሉ ሲሆን በመጨረሻ የተደረገው ኑዛዜ ዋጋ ያለው ሆኖ ይፈጸማል።

ሐ/ የቃል ኑዛዜ (Oral will)

የቃል ኑዛዜ በጽሑፍ ሳይሆን ተናዛዥ በቃላት የሚደረገው ኑዛዜ ነው። የቃል ኑዛዜ አንድ ሰው የሞቱ መቃረብ ተሰምቶት የመጨረሻ ፈቃድ ቃሎቹን ለሁለት ምስክሮች የሚሰጥበት ነው። ምስክሮቹ አካለ መጠን የደረሱና በፍርድ ወይም በሕግ ያልተከለከሉ መሆን አለባቸው። በቃል የሚደረግ ኑዛዜ ተናዛዥ መናዘዝ የሚችለው ስለቀብር ሥነ-ሥርዓት በተመለከተ ትዕዛዞች መስጠት፣ ከአምስት መቶ የኢትዮጵያ ብር ያልበለጠ የንብረት ስጦታ እና ለአካለ መጠን ላልደረሱ ልጆች አስተዳዳሪ ወይም ሞግዚት መሾምን ብቻ ነው። በፍ/ብ/ሕ/ቁ 894 ላይ እንደተገለጸው በቃል ኑዛዜ ውስጥ ከላይ በተገለጹት ሌላ ማንኛውም የኑዛዜ ቃል ፈራሽ ነው። በአንድ የቃል ኑዛዜ ውስጥ ከአምስት መቶ ብር በላይ የኑዛዜ ስጦት የተደረገ እንደሆነ ከአምስት መቶ ብር በላይ የሆነው ስጦታ ተቀናሽ ይሆናል።

የኑዛዜ መሻር

የኑዛዜ ተፈፃሚነት በተናዛዥ ፍላጎት ላይ የተመሰረተ ነው። ኑዛዜ አድራጊው ሰው በፈለገው ጊዜ ኑዛዜ የማድረግ፣ የመሻር ወይም የመለወጥ መብት አለው። አንድ ተናዛዥ የተናዘዘውን ኑዛዜ ምንም አይነት ምክንያት ሳያስፈልገው መሻር ይችላል። ተናዛዥ ይህን የሚያደርገው ኑዛዜውን ባደረገው ፎርም ነው። ይህ ማለት ኑዛዜውን ያደረገው በራሱ በተናዛዥ ጽሁፍ ከሆነ በዚያው ፎርም፣ በግልጽ በሚደረግ ኑዛዜ ከሆነ በዚያው ፎርም ኑዛዜውን መሻር ይችላል። ይህም የመሻር ሙሉ የኑዛዜ ቃሉን ወይም ደግሞ የኑዛዜውን የተወሰነ ቃል ብቻ ሊሆን ይችላል።

ተናዛዥ ኑዛዜውን ለመሻር ወይም ለመለወጥ ያለውን ሀሳብ በግልጽ በሚያሳይ መልክ ኑዛዜውን በማንኛውም ጊዜ በማጥፋት፣ በመቅደድ ወይም አነጋገሩን በመሰረዝ የኑዛዜውን ቃል ለመለወጥ ይችላል። እንዲ በሚሆንበት ጊዜ ተቃራኒ የሆነ ማስረጃ ካልቀረበ በቀር ኑዛዜውን ራሱ ፈልጎ እንደሻረው ይቆጠራል። (ፍ/ሕ/ቁ 900)

የኑዛዜ መሻር ውጤት

ኑዛዜውን ተናዛዥ በራሱ ፍላጎት ከሻረው የተናዘዘው ቃል ቀሪ ይሆናል። ይህም ማለት ተናዛዥ ኑዛዜውን በሙሉ ከሻረ ኑዛዜው ቀሪ ሆነ ማለት ነው። በከፊል የኑዛዜውን ቃል የሻረው ከሆነ ይህ የተሻረው ቃል ቀሪ ሆኖ የተቀበረው የኑዛዜ ቃል ተፈፃሚ ይሆናል። በፍ/ብ/ሕ/ቁ 901/1/ እንደተገለጸው ተቃራኒ ቃል ከሌለ በቀር ያንዱ ኑዛዜ መሻር አስቀድሞ ተደርጎ የነበረውን ኑዛዜውን ቃል አያፀድቀውም።

የኑዛዜ ውድቅ መሆን (Lapse of will)

የኑዛዜ ውድቅ መሆን ማለት የኑዛዜውን መፈጸም አቅም ከተናዛዥ ፍቃድ ውጭ በሕግ ኑዛዜው ቀሪ የሚሆንበት ሁኔታ ነው። የኑዛዜው ውድቅ መሆን ምክንያቶች እንደየ ኑዛዜ ፎርሚኖች ይለያያያዛል። በቃል የተደረገ ኑዛዜው ኑዛዜው ከተደረገ ከሰዓት ወር በኋላ ተናዛዥ በሕይወት ካለ ኑዛዜው ውድቅ ይሆናል። ኑዛዜው በተናዛዥ ጽሑፍ የተደረገ ከሆነ ኑዛዜው በተደረገ በሰዓት አመት ጊዜ ውስጥ ለማዋዋል ሥልጣን በተሰጠው ሰው ወይም በፍርድ ቤት መዝገብ ቤት ዘንድ ያልተቀመጠ እንደሆነ ውድቅ ይሆናል።

ኑዛዜው ከተደረገ በኋላ ልጅ መውለድ ኑዛዜውን ውድቅ ያደርገዋል። የተናዘዙ ባለቤት ወይም በምትክነት ፈቅዶ ለውራሽነት የቀረበ ወደታች የሚቆጠር ተወላጅ ከተወለደ ኑዛዜው ውድቅ ይሆናል። ከኑዛዜ በኋላ የተወለደን ልጅ ፈቃድ ለማግኘት በተሻሻለው የቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 216 መሠረት በሞግዚቱ ወይም በንብረት አስተዳዳሪ ተወካይነት መሆኑ ተገልጿል። ተናዘዙ ልጅ የተፀነሰ መሆኑን እያወቀ ኑዛዜውን ያደረገ እንደሆነ ወይም ተናዘዙ ጉዳዩን ቢያውቅ ኑሮ ስጦታውን አያሰቀርም ነበር ተብሎ የሚገመት የሆነ እንደሆነ ዳኞች የኑዛዜ ስጦታዎች በሙሉ ወይም በከፊል እንደፀኑ ለማድረግ ይችላሉ። ነገር ግን ተናዘዙ የወለደው ልጅ ወይም ወደታች የሚቆጠር ተወላጅ ቢያንስ የውርሱን ሁለት ሶስተኛ ሁሌም (በማንኛውም ሁኔታ) ማግኘት አለበት (በፍ/ብ/ሕ/ቁ 905) ።

ሌላው ኑዛዜን ውድቅ የሚያደርገው ባል ለሚስት በኑዛዜ ስጦታ ሰጥቶ ወይም ሚስት ለባሏ በኑዛዜ ሰጦታ ስጥታ እያለ ጋብቻው ከሞተ ውጭ በሆነ ምክንያት የፈረሰ እንዲሆን ነው።

በኑዛዜ ስጦታ የተደረገለት ሰው ከሰጭው አስቀድሞ ከሞተ፣ ስጦታውን ለመቀበል ካልቻለ ወይም ደግሞ ለመቀበል ፈቃዱን ካልገለፀ የኑዛዜው ስጦታም እንደውርስ ሁሉ ውድቅ ይሆናል። ይህ ማት የኑዛዜ ስጦታ የተደረገለት ሰው ተናዘዙን ቀድሞ ከሞተ (በሕይወት ያለመሆን)፣ ለውራሽነት የማይገባ መሆን እና ኑዛዜውን ለመቀበል ፍቃደኛ አለመሆን የስጦታ ኑዛዜውን ውድቅ ያደርገዋል።

የኑዛዜ ስጦታ የተደረገለት ሰው ከተናዘዙ በፊት ከሞተ የሱ ምትክ ሊወርስ (ስጦታውን ሊቀበል) የሚችልበት አጋጣሚ አለ።ይህም፡-

1ኛ. ተናዘዙ ጠቅላላ ሀብቱን የሰጠው እንደሆነ ወይም

2ኛ. ልዩ ስጦታ በሆነ ጊዜ ተቀባዩ ባለሙኖሩ ሀብቱ ለመንግስት የሚተላለፍ ሲሆን ነው።

የልዩ ስጦታ ዘመዶች የሚገቡት የናዘዙ እስከ አራተኛ ደረጃ የሚቆጠር ዘመዶች ከሌሉ ብቻ ነው።

የኑዛዜ ትርጓሜ

አንዳንድ ጊዜ ኑዛዜው ግልጽ ባለመሆኑ ኑዛዜውን መረዳት በማይቻልበትና ትርጉም የሚያስፈልግበት ጊዜ አለ። እንዲህ ያለ አጋጣሚ ሲከሰት ኑዛዜው የሚተረጎመው የኑዛዜውን ዝርዝር ይዘቱን በመመርመርና ሌሎች የአካባቢ ሁኔታዎችንም በማመዛዘን የተናዘዙን ፍላጎት በመፈለግ ይሆናል። ኑዛዜ የግለሰቡ ፍላጎት ነፃ መግለጫ በመሆኑ የኑዛዜው ቃል ግልጽ ሆኖ እያለ በትርጉም አመካኝኝቶ የተናዘዙን ቃል ማዘባት ወይም ማሻሻል እንደማይቻል በሕጉ ፍ/ብ/ሕ/ቁ 910/2/ ላይ ተደንግጓል።

ይህን ጉዳይ በተመለከተ የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በቅፅ 10 በመዝገብ ቁጥር 47487 በአመልካች አቶ ሀ/ራጉኤል ደበላ እና ተጠሪ እነ ወ/ሪት አለምፀሃይ ፈላጊ መካከል በነበረው ክርክር “... በመሠረቱ ኑዛዜ ሊተረጎም የሚገባው ቃላቶቹ እና መልእክቱ ግልጽ ሳይሆን ሲቀር ነው። በሌላ አገላለፅ ኑዛዜው ግልጽ ቃላቶችንና መልዕክትን የያዘ ከሆነ ትርጓሜ መስጠት አያስፈላጊም። ይህንን መሠረታዊ መርህን መከተል ያለብን መሆኑን ደግሞ የፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 910(2) ዴንጋጌ በግልጽ ያስገነዝባል። በመሆኑም የኑዛዜው ቃል መተርጎም ያለበት የኑዛዜው መልእክት ጥርጣሬ በሚፈጥርበት ጊዜ አሻሚ ወይም ግልጽ ያልሆነ እንደሆነ ብቻ ነው። ይህን ደንብ ተፈጻሚ የሚሆንበትን መንገድም የፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 910(1)፣ 911፣ 925 እና ሌሎች ድንጋጌዎች ያሳዩናል። ስለሆነም የኑዛዜው

ቃልት ግልጽ የሆኑ እንደሆነ የተናዘዙ እውነተኛ፣ ትክክለኛ ፈቃድ የትኛው ነው ብሎ ትርጓሜ መስጠትና ከኑዛዜው ቃል መራቅ የማይፈቀድ ስለመሆኑ ከላይ የተጠቀሱት የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች ያሳያሉ” ማለት ውሳኔ ሰጥቶል።

በኑዛዜ ውስጥ የተናዘዙ የተጠቀሙባቸው ቃላት አጠቃላይ ትርጉም ያላቸው ሆነው ሊገኙ ይችላሉ። ለምሳሌ “ሀብቴን”፣ “ወራሽቴን”፣ “የማይንቀሳቀስ ንብረቴን” የመሳሰሉ ቃላትን በኑዛዜው ውስጥ ተጠቅሞ ሊሆን ይችላል። በእንደዚህ ያለ ጊዜ እነዚህ ቃላት የሚረገጡት ተዛዥ በሞተበት ወቅት የነበሩ ንብረቶች ወይም ወራሾችን ብቻ ለመግለፅ እንደተጠቀሙባቸው ይቆጠራል። ነገር ግን ለዚህ ግምት ተቃራኒ የሆነ ማስረጃ በማቅረብ ማስረዳት ይቻላል (ፍ/ብ/ሕ/ቁ 911)።

የኑዛዜ ስጦታዎች

በኑዛዜ ተናዘዥ ለስጦታ ተቀባዮቹ ጠቅላላ የኑዛዜ ስጦታ ወይም ልዩ የኑዛዜ ስጦታ ወይም ሁለቱንም በአንድ ጊዜ ሊሰጥ ይችላል።

ሀ/ ጠቅላላ የኑዛዜ ስጦታ (Legalies by universal title)

ተናዘዥ ሀብቱን በጠቅላላ ወይም ከመላው ንብረቱ አንድን ክፍል በመሉ ታብትነት ወይም በሌላ ርስትነት ለአንድ ወይም ለብዙ ሰዎች የሚያወርስበት የኑዛዜ ቃል ጠቅላላ ስጦታ ይባላል። ጠቅላላ ታብት ስጦታ የሚቀበለውን ሰው ሚች የሚመርጥበት የተለየ ፎርም በሕግ አልተሰጠም።

ለ/ ልዩ የኑዛዜ ስጦታ (Legalies by Singulat title)

ልዩ የኑዛዜ ስጦታ ማለት የሚሰጡ ንብረቶችን መጠን በግልጽ የሚመለከት ጉዳይ ነው። ለምሳሌ አቶ ባርናባስ ሚኒባስ ታክሲዋን ለወንድሜ ከሁሉም ይሰጥልኝ ወይም መርከቶ ያለው ሱቄ ለእህቴ ባል ለዮናስ ይሰጥልኝ ብሎ በኑዛዜ ሲያስቀምጥ ይህ ልዩ የኑዛዜ ስጦታ ነው።

የጠቅላላ ኑዛዜ ስጦታ ውጤት

ተናዘዥ በኑዛዜው ላይ በግልጽ ካላስቀመጠ በቀር የሚችን ጠቅላላ ታብት በስጦታ መልክ እንዲቀበል የተመረጠ ሰው ያለ ኑዛዜ ወራሽ (intestate succession) እንደሆነ ይቆጠራል። ይህ ሲባል የጠቅላላ ኑዛዜ ስጦታ የተደረገለት ሰው ያሉ ኑዛዜ ወራሽ ያለውን መብትና ግዴታ ይኖረዋል። ነገር ግን ተናዘዥ በግልጽ ጠቅላላ ታብት በኑዛዜ ስጦታ ያገኘ ሰው ያለ ኑዛዜ ወራሽ እንደሆነ ሰው አይቆጠርም ሊል ይችላል። እንዲህ ከሆነ ደግሞ ያለኑዛዜ ወራሾች ያላቸውን መብት እና ግዴታ አይኖረውም።

ገደብ ያለበት ኑዛዜ (conditional will)

በጠቅላላም ሆነ ልዩ የኑዛዜ ስጦታውን በኑዛዜው ሚች ይህ ሲደርስ ስጦታው ይፀናል፣ ይህ ሁኔታ ሲደርስ ደግሞ ስጦታው ይቀራል በማለት ገደብ ወይም ቅድመ ሁኔታ ሊጥል ይችላል። ለምሳሌ አቶ “ሀ” ሲሞት መኖሪያ ቤቱን አጉቱ “ለ” ሕይወቱ እስካለ ድስ ሊኖርበት ይችላል በማለት ሊናዘዝ ይችላል። እዚህ ላይ ግን “ለ” ሲሞት ስጦታው ቀሪ ይሆናል።

አንድ የኑዛዜ ስጦታ አድራጊ ተናዥ የኑዛዜ ስጦታ የተደረገለት ሰው በተለይ እኩሌን ወይም እኩሊትን አግባ ወይም አታግባ ብሎ የሚያደርገው የኑዛዜ ገደብ ዋጋ አለው በማለት በፍ/ብ/ሕ/ቁ 917 አስቀምጧል። ነገር ግን በጠቅላላ ሁኔታ ወራሽ እንዳይገባ ወይም እንዳይገባ የሚያሰገድደው የኑዛዜ ገደብ ፈራሽ ነው። ምክንያቱም ከኢ.ፌ.ዴ.ሪ ሕገ መንግስት አንቀፅ 34/1/ ጋር ስለሚቃረን።

ሚች ያደረገው የኑዛዜ ስጦታ አንድ ሁኔታ ሲደርስ ስጦታው ይቀራል በሚል ገደብ አድርጎበት እንደሆነ ይህ ስጦታው የሚያስቀረው ሁኔታ የደረሰ እንደሆነ የተሰጠውን ኃብት ሊመልስ ማረጋገጫ የሚሆን ዋስ ወይም ሌላ ዋስትና እንዲሰጥ ባለ ጥቅም የሆነው ሰው በሚያቀርበው ጥያቄ መሠረት ዳኞች በኑዛዜ ስጦታ የተደረገለትን ሰው ሊያስገድዱ ይችላሉ።

ተናዛዥ ወራሾችን ወይም በኑዛዜ ስጦታ የተሰጣቸውን ሰዎች ከሚደርሳቸው ሐብት ላይ በተለይ ለአንድ ወይም ለብዙ ሰዎች አንድ አገልግሎት እንዲሰጡ ግድ (ግዴታ) እንዲሆንባቸው በኑዛዜው ለመወሰን ይችላሉ በማለት በፍ/ሕ/አ 920 ላይ ተገልጿል። ነገር ግን አንድ ግዴታ የተጣለበት ወራሽ ወይም በኑዛዜ ስጦታ የተሰጠው ሰው ስለዚህ ግዴታ አፈፀፀም በደረሰው ውርስ ወይም የኑዛዜ ስጦታ መሠረት ካልሆነ በቀር እንደማይገደድ በፍ/ብ/ሕ/ቁ 921 ላይ ተገልጿል። በፍ/ብ/ሕ/ቁ 922 ላይ ደግሞ በኑዛዜው ወይም ውርሱ የግዴታው ተጠቃሚ የሆነው ሰው የታዘዘለት እንዲፈጸምለት ለማስገደድ ይችላል። እንዲሁም ለግዴታው አፈፀፀም ዋስ ወይም ሌላ ማረጋገጫ እንዲያቀርብ አስፈላጊ ሆኖ ከተገኘ ይህን እንዲያደርግ ይገደዳል። ተናዛዥ ግልጽ በሆነ ሁኔታ ግዳጁን ያልፈጸመ ግለሰብ ስጦታውን ማግኘት አይችልም የሚል ቃል በኑዛዜው ውስጥ ካለሰፈረ በስተቀር ግዳጁን አለመፈጸሙ ስጦታውን ውደቅ እንደሚያደርገው በፍ/ብ/ሕ/ቁ 923/1/ ተጠቅሷል። ተናዛዥ እንዲህ ያለ ቃል ቢያስፈርም ግን ስጦታን በቅን ልቦና ያገኙ ሰዎች መብት አይነካም።

ወራሹ ወይም የኑዛዜ ባለስጦታው ለሌላው እንዲያስተላልፍ ስለመታዘዝ (Entails)

በአንድ ኑዛዜ ላይ ተናዛዥ በውርስ ወይም በስጦታ የተሰጠውን ሐብት ወይም ከዚህ ውስጥ የተወሰነውን ክፍል ወራሹ ወይም የኑዛዜ ባለስጦታው ለሌላ ሰው እንዲያስተላልፍ ሊያዝ ይችላል። ይህ ግን መቼና በምን ሁኔታ መፈጸም እንዳለበት ተናዛዥ በግልጽ መጥቀስ አለበት (ፍ/ብ/ሕ/ቁ 929)። ሀብቱን በመጀመሪያ የሚቀበል ወራሽ ወይም የኑዛዜ ስጦታ ተቀባይ የሆነ ሰው ባለግዴታ ይባላል። የምትክነቱ ሥራ በሚፈጸምበት ጊዜ ከወራሽ ወይም ከኑዛዜ ስጦታ ከተደገለት ሰው ላይ ንብረቱን የሚያኘው ሰው ዋና ወራሽ ይባላል።

ዋናው ወራሹ ተናዥ በሞተበት ጊዜ ውርሱን ወይም ስጦታውን የመቀበል ችሎታ ይኑረው አይኑረው አስፈላጊ አይደለም። ነገር ግን ውርሱን ወይም ስጦታውን ተተክቶ በሚረከብበት ጊዜ የመቀበል ችሎታ ያለው መሆን አለበት። ባለ ግዴታው በኑዛዜ ቃል እንዲያስተላልፍ የተሰጠው ኃብት ወይም ንብረቱን በኑዛዜው ላይ የተጠቀሰው ሁኔታ ሲያጋጥም፣ የመተላለፊያው ጊዜ ሲደርስ ወይ በኑዛዜው የተጠሰው ሁኔታ ሲፈጸም የሚያስተላልፈው በመሆኑ ሊሸጠው ለሌላ 3ኛወገን ሊያስተላልፈው ወይም በእዳ ሊያስይዘው እንዳማይችል በፍ/ብ/ሕ/ቁ 931 ላይ ተገልጿል። ዳኞች ፍታሀዊ ሆነው ሲያገኙት አንድን ንብረት እንዲሸጡ፣ እንዲተላለፍ የማዘዝ ሥልጣን አላቸው። ነገር ግን ወራሹ ወይም የኑዛዜ ባለስጦታው ለሌላ ሰው እንዲያስተላልፍ የታዘዘውን የማይንቀሳቀስ ንብረት ዳኞች ከላይ በተሰጠው ሁኔታ እንዲሸጡ፣ እንዲለወጡ ወይም ለሌላ ሰው እንዳያስተላልፍ ማዘዝ እንደማይችል በፍ/ብ/ሕ/ቁ 932 ላይ ተገልጿል። ይህ የሆነበት ምክንያቱ ንብረቱ የዋና ወራሹ ስለሆነ ነው። ይህ ንብረት መብት ተጥሶ ከተገኘ በሕገ ወጥ መንገድ የተወሰደው ንብረት እንዲመለስ ጥያቄ ማቅረብ አለበት። ዋናው ተጠቃሚ ወይም ወኪሉ ወይም ተናዛዥ

የመተካቱን ሥርዓት ለማስፈጸም የመረጠው ሰው በማይገባ የተደረገ መሸጥ፣ መለወጥ ወይም መያዝ እንዲፈረስ በማንኛውም ጊዜ ለመጠየቅ ይችላል። የመተካቱ ሥርዓት ከተደረገ በኋላ በሚከተለው ሁለት አመት ውስጥ ክሳቸውን ማቅረብ ይችላሉ (በፍ/ብ/ሐ/ቁ 933)።

ባለግዴታው ስጦታውን ለመቀበል ካልቻለ ወይም ፈቃደኛ ካልሆነ ምንም መደረግ እንዳለበት ተናዘዥ በኑዛዜው ላይ ካልገለጸ በስተቀር የኑዛዜ ስጦታ የሚደርሰው ሰው ወዲያውኑ እንዲቀበል እንደሚደረግ በፍ/ብ/ሐ/ቁ 935 ላይ ተገልጿል። ይህም ማለት ዋና ወራሹ እንዲወስድ ይደረጋል። በዋና ወራሽነት መብት ያለው ሰው ቢሞትና የሚተኩትም ሰዎች ባይኖሩ ባለግዴታው ባደራ መልክ በያዘው መብትና ንብረት ያለምንም ገደብ ሊጠቀም ይችላል። የሚተካው ሰው ባለመቅረብ ወይም እምቢ ማለት ወይም በማንኛውም ሌላ ምክንኛት በተናዘዥ ፈቃድ ካልተፈጸመ የተሰጡትን ንብረቶች ለዋናው ወራሽ ወራሾች ይተላለፋሉ። ተቃራኒ ቃል ከሌለ በቀር የተናዘዥ ወራሾች ለዋናው ወራሽ የተሰጡ ንብረቶች ላይ አንድም መብት አይኖራቸውም ሲል የፍ/ብ/ሐ/ቁ 936 ይገልጻል።

ከወራሽነት መንቀል (Dihersion)

አንድ ተናዘዥ ያለውን ንብረት በኑዛዜ ለማስተላለፍ ሙሉ መብት እንዳለው ያህል ንብረቱን ላለማውረስም ሙሉ መብት አለው። በዚህ ጊዜ ተናዘዥ ወራሽ ሳያደርግ በሕግ ሊወርሱት ይችላሉ የነበሩትን ግለሰቦች ወይም ከእነሱ አንድን በግልጽ ከውርስ ውጪ ሊያደርግ ይችላሉ (በፍ/ብ/ሐ/ቁ 937/1)። ይህም ሲሆን ከውርስ ውጪ የሆነው ወራሽ ከተናዘዥ በፊት እንደሞተ ተቆጥሮ ውርሱ በሕግ መሠረት ይፈጸማል (ፍ/ብ/ሐ/ቁ 937/2)።

አንድ ተናዘዥ ወራሾችን የመንቀል መብት ቢኖረውም ወደታች የሚቆጠሩ ተወላጆችን ጥቅም የሚጠብቅ የሕግ ድንጋጌ በውርስ ሕጋችን ውስጥ አለ። በፍ/ብ/ሐ/ቁ 938/1/ ተናዘዥ በኑዛዜው ውስጥ ከውርስ ወራሹን ለመንቀል የደረሰበትን ምክንያት ካልገለጸ በቀር ልጅን ወይም ወደታች የሚቆጠር ተወላጅን ከውርስ ቢነቅል ውኔው በሕግ እንደማይፀና ይገለጻል። ይህም ማለት ተናዘዥ ልጆቹን ወይም ወደታች የሚቆጠሩ ተወላጆችን በዝምታ መንቀል አይችልም። ነገር ግን ተቃራኒ የኑዛዜ ቃል ከሌለ በቀር የሁለተኛ፣ የሶስተኛ እና አራተኛ ደረጃ ዘመዶች እያሉ በኑዛዜው ሌላ ሰው ንብረቱን ከሰጠ እነዚህን የተጠቀሱ ዘመዶችን ከኑዛዜው ውጭ እንዳይረጋቸው ይቆጠራል (በፍ/ብ/ሐ/ቁ 939)። ወደታች የሚቆጠሩ ተወላጆችን ተናዘዥ በግልጽ ከኑዛዜ ውጭ ካላደረጋቸው በስተቀር የጠቅላላ ኑዛዜ ባለ ስጦታዎች ካገኙት ንብረት ላይ እኩል ይካፈላሉ።(በፍ/ብ/ሐ/ቁ 939/1/)

ተናዘዥ ከወራሾቹ አንዱን ወይም ሁሉንም የኑዛዜውን ሙሉ ወይም አንድ ቃል ከተቃወሙ ውርሱን እንዳያገኙ ብሎ ቢናዘዝ ይህ ኑዛዜ በሕግ ፊት ተቀባይነት እንደሌለው (በፍ/ብ/ሐ/ቁ 940) ላይ ተደንግጎ ይገኛል።

ማጠቃለያ

አንድ ሰው በምድር ላይ የተወሰነ ጊዜ ከኖረ በሆላ ማለፉ የማይቀር ነው። በምድር ላይ ቆይታው ከተወለደበት ሰዓት አንስቶ እከሞተበት ጊዜ ድረስ የተለያዩ መብቶች እና ግዴታዎች አሉት። ከነዚህ መብቶቹ ውስጥ የተወሰኑት ከሞተ በሆላ ወደ ሌላ ሰው መተላለፍ የሚችሉ ናቸው። ሚች ከሞተ በሆላ ሊተላለፉ የሚችሉት መብቶቹ ለሌሎች በሕይወት ላሉ ወራሾቹ ወይም ሚች በኑዛዜ ስጦታ ለሰጣቸው ሰዎች ይተላለፋሉ። ይህም የሚሆነው በውርስ ሕግ መሠረት ነው።

የሚችን ንብረት የሚወርሱት እንማን ናቸው፤ ወራሽነትን የሚያሳጡ ነገሮች ምንድን ናቸው፤ የሚችን ንብረቶች በምን መልኩ ነው ለወራሾቹ የሚተላለፉት፤ ሚች ኑዛዜ ከተወ ኑዛዜው ሕጋዊ ውጤት እንዲኖረው ምን ምን መሟላት አለበት እና የመሳሰሉትን ነገሮች ከላይ በጽሑፍ ውስጥ ያየናቸው ናቸው።

የምስክሮች ቃል መመዘኛ መንገዶች

????????

በበርካታ ክርክሮች ላይ የሰው ምስክሮች በማስረጃነት ተጠቅሰው የሚሰሙ

ሲሆን የተሰሙት ምስክሮች የተያዘውን ጭብጥ ምን ያህል አስረድተዋል

ለማለት እና የተሻለ ያስረዳውን ለመለየት ግምት ውስጥ የሚገቡ መመዘኛዎች

ግን ግልፅ ባለመሆናቸው በየደረጃው ያሉ ፍርድ ቤቶች የማስረጃ ምዘና መርህን

መሰረት በማድረግ ውሳኔዎችን ሲገለባብጡ ይታያል።

በክርክር ሂደቶችም አንድን ፍሬ ነገር ለማስረዳት የተጠሩ የግራ ቀኙ

ምስክሮች ቀርበው ሲመሰክሩ የከሳሽም ለከሳሽ፤ የተከሳሽም ለተከሳሽ

በሚያስረዱበት ጊዜ ሌሎች ማጣሪያ ማስረጃዎች ከሌሉ ዳኞች እውነተኛውን

ምስክር ለመለየት ሲቸገሩ ማየት የተለመደ ነው። ብዙ ጊዜም ዝምድናንና ፀብን

ብቻ እንደ መለያ መስፈርት ሲጠቀሙም ይስተዋላል። አንዳንዶች ደግሞ የቃላት

ልዩነትና መመሳሰልን ብቻ መሰረት ያደርጋሉ።

በዚህ ፅሁፍም በተከራካሪ ወገን የተቆጠሩ የሰው ምስክሮች የሰጡት

የምስክርነት ቃል ፍሬ ነገሩን በማስረዳት ረገድ ያላቸውን ተዓማኒነት ለመመዘን

ግምት ውስጥ መግባት ያለባቸውን መስፈርቶች ለመግለፅ እንሞክራለን።

1# ዕድልና አጋጣሚን መሰረት በማድረግ የምስክሮችን ቃል መመዘን

~~~xxxxxxxx~~~

ምስክሮች የሰጡት ቃል ትክክለኛነት ከሚመዘንባቸው መስፈርቶች መካከል

አንዱ ዕድልና አጋጣሚ ነው። ማለትም ምስክሩ ቀርቦ የመሰከረው ቃል እርሱ

እንደሚለው ለመስማት፣ ለማየት.... ወዘት እንዴት ቻለ? በሚል መጠየቅ

ያስፈልጋል። ይህ ጥያቄ አግባብነቱ ለፍትሀብሄርም ለወንጀልም ጉዳዮች ሲሆን

ከጊዜ፣ ከቦታ እና ድርጊቱ ሲፈጸም ከነበረው የምስክሩ ባህሪ አንፃር ሊታይ

የሚገባውንነው።

ድርጊቱ የተፈጸመበት ቦታ ማስረጃን ለመመዘን ከፍተኛ ድርሻ አለው። ምስክሩ

ያስረዳው ድርጊት የተፈጸመበት ቦታ ሊገኝ የቻለበት ዕድልና አጋጣሚ

መመርመር ይገባዋል። ይህም ምስክሩ የሚሰጠውን ቃል የሚያውቀውን ወይም

ግምቱን እንደሆነ ለመለየት ይረዳል።

ከጊዜ አንፃር ምስክሩ ድርጊቱ በተፈጸመበት ቦታ ሊገኝ መቻልና አለመቻሉን፣

ቢገኝም እንኳ ለመለየት መቻልና አለመቻሉን ለማረጋገጥ ይረዳል። ከዚህ

በተጨማሪ ድርጊቱ ሲፈጸም ምስክሩ ዝም ብሎ የመከታተሉን ሁኔታ የተለመደና

ያልተለመደ መሆኑንም በመለየት የምስክሩን ትክክለኛነት ለመመዘኛ መጠቀም

ይቻላል።

2# ቀጥተኛ የሆነና ያልሆነ የምስክር ቃል ምዘና

~~xxxxxx~~

ቀጥተኛ ማስረጃ ቀጥተኛ ካልሆነ ማስረጃ የተሻለ አስረጅነት አለው ብሎ

መገመት ስህተት ሊሆን ይችላል። ፍሬ ነገሩ ቀጥታ በሆነ ሁኔታ አውቃለሁ የሚል

ምስክር አካባቢያዊ ሁኔታዎችን ገልፃ ከሚያስረዳ ማስረጃ የተሻለ አስረጅነት

አለው ብሎ መደምደም አይቻልም። ዋናው ቁም ነገር የቀረበው ማስረጃ ከብዙ

አጋጣሚዎች አንፃር ሲመዘን የሚኖረው የአስረጅነት ብቃት እንጂ ቀጥተኛ መሆን

አለመሆን ላይ አይደለም።

በአይን አየሁ የሚለው ምስክር ቃሉ ሲመዘን ከግል ፍላጎቱ፣ ከጥላቻ ወይም

ከዝምድና እንዲሁም ጉዳዩን ለማወቅ ካለው አጋጣሚ አንፃር ሲታይ እውነተኛ

ላይሆን ይችላል። ቀጥተኛ ያልሆነ ማስረጃም ቢሆን ከሌሎች ተጨማሪ

ማስረጃዎች ጋር ተጣምሮ ሲታይ እምነት የሚጣልበት ሆኖ ልናገኘው እንችላለን።

#3 የምስክሮች ቃል አንድነትና ልዩነት መሰረት መመዘን

~~xxxx~~

የምስክሮች ቃል የእርስ በእርስ ግንኙነት ሲመረመር አንዱ ምስክር ከሌላው ምስክር ቃል ጋር ብቻ በማገናኘት ሳይሆን አንዱ ምስክርም ቢሆን በዋና ጥያቄ፣ በመስቀለኛ ጥያቄ እና በድጋሜ ጥያቄ የሰጠው ቃል ትስስርና ተያያዥነት እንዲሁም የምስክር ቃል ከሌላ ዓይነት ማስረጃ (ሰነድና ኢግዚቢት) ማስረጃ ጋር ያለው ግንኙነት መታየት ይገባል።

የምስክሮች ቃል ልዩነት መኖር ምስክሩን አጠራጣሪ፣ ሀሰተኛ እና የማይታመን የሚያደርገው ሲሆን ነገር ግን ሲመዘንና ሲወሰን የሰዎችን የግንዛቤ ደረጃ ግምት ውስጥ ያስገባ መሆን ይኖርበታል። ከዚህ በመነሳት ከሰዎች የግንዛቤ ደረጃ ልዩነት አንፃር የምስክር ቃል ልዩነት ሊኖር ስለሚችል ፍርድ ቤቶች ልዩነቱ በጉዳዩ ላይ ለውጥ የሚያመጣ ጉልህና መሰረታዊ መሆንና አለመሆኑ ሊታይ ይገባል።

በአንፃር የምስክሮች ቃል መመሳሰል የተሻለ ግምት የሚሰጠው ቢሆንም ስለተመሳሰለ ብቻ በእርግጠኝነት እውነት ነው ብሎም መደምደም አይቻልም። ስለዚህ ማስረጃው ተመሳሳይ ቢሆንም እንኳን መገምገምና መመዘን አስፈላጊ ነው።

#4 ጥቅም ያላቸው ምስክሮች የምስክርነት ቃን ምዘና

~~xxxx~~

ምስክሮቹ ከተከራካሪ ወገኖች ጋር ባላቸው ፀብ፣ ዝምድና ወይም የተለየ የጥቅም ተጋሪነት፣ ወገንተኝነትና ሌላ ግንኙነት ያላቸው ሰዎች በጉዳዩ አወሳሰን ላይ የተለየ ፍላጎት ሊኖራቸው ስለሚችል የሚሰጡት የምስክርነት ቃል ምዘና በጥንቃቄ ሊታይ የሚገባው ነው። ዝምድና ያለው ሁልጊዜ ይወግናል ፀብ ያለው ደግሞ ያጠቃል ብሎም መደምደም አይቻልም።

ስለዚህ ፍርድ ቤቶች ፀብ ወይም ዝምድና ያላቸውን፣ የራሳቸው ተከራካሪዎችን፣ የአብሮ አባሮችና የጥቅም ተከፋዪዎችን ምስክሮች ቃል ሲመዝን ይመሰክሩበታል ከተባለው ፍሬ ነገር ወይም ጭብጥ አካባቢያዊ ሁኔታ አንፃር ማየትና የተሰጠው የምስክርነት ቃል እውናተኛ መሆኗን ወይም ለመጥቀም ወም ለመጉዳት በማሰብ የተቀነባበረ ወይም የተጋነነ መሆኑን ግምት ውስጥ ማስገባት ይኖርበታል። ለመመስከር የተነሱበት ምክንያትም መታየት ይገባዋል።

#5 ልዩ መደብ ያላቸው ምስክሮች ቃል ምዘና

~x~x~x~

ህፃናት የሚሰጡት የምስክርነት ቃል የተሻለ ተዓማኒነት ያለው ቢሆንም በሌሎች ተፅዕኖ ስር የመውደቃቸው ሁኔታ ከፍተኛ በመሆኑ እና ድርጊቱ የተፈፀመበትና የሚመሰክሩበት ጊዜ ልዩነት ከዕድሜያቸው የማስታወስ ችሎታ አንፃር ስጋት ስለሚፈጥር የሚሰጡት ቃል ከሌሎች ምስክሮች ቃል ጋር ተገናዝቦ በጥንቃቄ ሊመዘን ይገባል።

በዕድሜ የገፉ ሰዎች ምስክርነት ቃልም ከማስታወስ ችሎታ መድከም ጋር ተያይዞ ችግር ሊኖር ስለሚችል ከሌሎች ማስረጃዎች ጋር ተደግፎ መታየት ይኖርበታል።

የኤክስፐርት የሙያ ምስክርነት ቃልም ቢሆን የተዋጣላት በቂ ማስረጃ ተደርጎ የሚወሰድ ሳይሆን ስለሙያ አስተያየቱ ትክክለኛነት የቀረቡ ማረጋገጫዎች፣ የእውቀት ምንጭ ከሌላ ያረጋገጠው ወይስ ራሱ ያወቀው፣ ያለው ገለልተኝነት እና የእውቀት ደረጃው ጭምር መታየት ይኖርበታል።

ተጨማሪ የማስረጃ አመዛዘን መንገዶች ለማግኘት ከስር ያለውን ሊንክ ይጫኑ

Henok Taye